

փոխեցաւ ի դասս անմահից եւ եղև ինձ
 մեծ սուխ... գրեցաւ սա ի թվիս Հայոց ՁԳԳ,
 ի Սուլի-մանաստրոս» եւն (Մանչեստր,
 John Rylands Library. Հրտ. Չաքարիա Գնու-
 նեցի, էջ 7): Ո՞վ է 1544ին, «յայսմ ամի»
 վախճանողը, Գրիգորի՞ս թէ Յովսէփ վար-
 պետ: Շարադասութեանս մէջ «որ» յարա-
 բերականը քերականօրէն Յովսէփը պիտի
 յարարեր: Այսպէս ալ հասկցուած էր մին-
 չեւ այժմ: Բայց մեզի ծանօթացուած է այժմ
 Յիշատակագրութիւն մը, էջմիածնի Նոր
 ժողովածուի Թ. 123 (Աւետարան, նկարիչ
 Սարգիս Պիճակ). թղ. 343բ, վերջին ստա-
 ցողն եղած է Ղարաբէք, եղբորորդի Աղթա-
 մարի Փոքր Գրիգոր կաթողիկոսի, 1552ին.
 կ'ըսուի. «ընդ նմին եւ զբազմամեղ Յուսէփ
 կազմողս եւ զիմ ծնաւան յիշեցէք...»
 (Արարատ, 1919, էջ 38): Այս կազմող Յու-
 սէփն է Աղթամարցի, ուստի 1552ին տա-
 կաւին կենդանի. որով հարկ կ'ըլլայ 1544ին
 վախճանողն եւ «ի դասս անմահից» փո-
 խուողն նկատել Աղթամարի բանաստեղծ եւ
 նկարիչ Գրիգորիս կաթողիկոսը:

Չաքարիա Գնունեցի կամ Լինեցի եպիս-
 կոպոսն նոյնպէս բանաստեղծ եւ նկարիչ էր.
 ան նաեւ ուրիշ անգամ խոստովանած է, թէ
 Գրիգորիս Աղթամարցւոյ աշակերտն եղած է,
 ուսած է անկէ յատկապէս նկարչութեան ար-
 րուեստը. 1576ին ի Լիմ օրինակած եւ ծաղ-
 կանկարած է Շարակնոց մը. ուր կը խնդրէ.
 «Չաքարիա մեղապարտ գծողիս եւ նկա-
 (ր)դիս Աստուած ողորմի սասցէք. զար-
 ձեալ աղայեմ յիշել ի Տէր զուսուցիչքն իմ
 զչնորհազարդ եւ զպատուական հայրապետն
 զԳրիգորիս Աղթամարցի եւ զՅովսէփ վար-
 պետն, որ շատ աշխատեցան ի յուսուցանելն
 իմ» (էջմիածին, Թ. 1613, թղ. 318բ: Յով-
 սէփեան, Սաղարակեանք, Գ., էջ 123—124.
 Հմմտ. Ա., էջ 244, ծան.):

Գրիգորիս Ա. Աղթամարցի ունեցաւ իրեն
 յաջորդ Գրիգորիս Բ. Փոքր կոչուած, որդի
 Ասկանդարի (Իսկենդերի) եւ Գուրան-փաշի,
 եղբայր Խեղենի (1544—1572), որ կը յիշուի
 առաջին անգամ 1546ին (Յայսմաւուրք
 գրուած ՁԳԵ. Թուին ի Ծպատ, «ի հայ-
 րապետութեան Գրիգորիսի Փոքր» (էջմ.
 Թ. 51. ՀԱ. 1930, էջ 55). երկրորդ անգամ
 1547ին էջմ. 1034 (Հմմտ. Հանդ. Ամս. 1930,
 էջ 55): վախճանած է 1572ին: Իր յաջորդը
 նոյնպէս կոչուած է Գրիգորիս Գ. Փոքր:

որդի Սեֆէատինի եւ Ղրիմ Սաթուհի (1572—
 1615). ան 1573ին կը ներկայացուի «նորըն-
 ծայ կաթողիկոս»:

Կը համարիմ թէ այսպէս լուծուած կ'ըլ-
 ւայ վերջնականապէս Աղթամարի Գրիգորի-
 սեանց կնճիւղը:

ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

Աղթատ եւ մեր տեղեկութիւնները Գրի-
 գորիսի անձին եւ գործունէութեան մասին,
 կարենալու համար դժեւ անոր նկարագրին
 պատկերը: Բայց ունինք իր գրութիւնները,
 որոնք կը ներկայացնեն իր հոգւոյ կարողու-
 թիւններն եւ միտութիւնները. ունինք դար-
 ձեալ իր մանրանկարները, գործնք ստեղ-
 ծազորած է, եւ ժամանակիցներու արտա-
 յայտութիւնները:

Ան սերունդն է թաղաւորական տան,
 ինչպէս աւանդութիւնը իր տոհմին մէջ վե-
 րապարծ կը հաստատէր: Այդ թաղաւորա-
 կան տան կը պատկանէր Աղթամարի կաթո-
 ղիկոսութիւնը: Գրիգորիս որորանէն կո-
 չուած էր այդ յաջորդութեան. եւ դաստիար-
 ակուած էր այդ նպատակին համար, Գրիգոր
 Արճիշեցւոյ Դպրոցին մէջ: Իր տաղերն եւ
 մանրանկարներն հանդէս կը բերեն իր մէջ
 զգայուն արուեստասէր ոգի մը, որ կրթու-
 թեամբ մշակուած է: Չգեցած է ան իր ժա-
 մանակին կաթողիկոսական աստիճանը. եւ
 եղած է խորանին պաշտօնեան եւ ազգին հո-
 վուապետը: Այս աստիճանին մէջ կը գտնենք
 զինքը առաջին անգամ: Իր առաքինութիւն-
 ները, հոգեկան կարողութիւնները կ'ար-
 տայայտուին իր մէջ այս պաշտօնին մէջ:

Նուրբ բնավորութիւն, ազնուական
 սիրտ, շնորհազարդ հոգի: Երախտագէտ է
 ան հանդէպ իր ուսուցիչներու, Գր. Արճի-
 շեցւոյ, (Յակոբ Զուղայեցւոյ) եւ Յովսէփ Աղ-
 թամարցւոյ: Պատրաստակամ է հանդէպ ա-
 մէնուն, որոնք որ եւ է առաջարկութիւն բե-
 րած են իրեն: Ունի եղբայրական գորով
 հանդէպ իր հարազատներու. իր եղբոր ծո-
 վամոյն ըլլալը յուզած է զինքը եւ լացուցած:
 Եղած է ուսումնասէր, աշխատասէր: Գա-
 ջաւերած է զընդլեակն արուեստի մար-
 դիկ: Նկարած է անոնց համար մանրա-
 նկարներ: Երգած է մեծ թուով տաղեր:

(Շարունակելի): 2. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ

Հ Ո Յ Կ Ո Ւ Ո Ն Բ

1. Հրտ — ԲժՅ

1. Կը պատմէ Փաւստոս, Ե. 43, թէ
 Մերուստան «գայր հասանէր ամենայն բաղ-
 մութեամբն զօրացն Պարսից յերկիրն Հայոց:
 եւ թողոյր զբանակ զօրացն Պարսից ի գա-
 ւառին Կորճէից: Եւ ինքն իւրով սեպհակա-
 նան գնդաւն՝ հրոսիւն ժողովելով՝ մեկնէր
 դատանէր յԱրեայ դնդէն, կամէր յանպատ-
 րաստից գողտ անկանել ի վերայ Մա-
 նուէլի»: 2. Եղիշէ, Գ., էջ 48. Վասակ կ'ըսէ
 Մարգարանին. «Սահաւիկ մի երկայնամիտ
 լեր... մինչեւ ես ինձ ոյժ ժողովեցից զօր ի
 թիկունս ամեւոյ... Եւ անդէն հրոս համեալ
 ի Սիւնեաց աշխարհէն՝ զիւր գունդն ստուա-
 րացոյց ի թիկունս օգնականութեան մողաց
 եւ մողպետին: 3. Շահապիլմանի ժողովին է.
 կանոնը կը հայի արեւանդութեան. եւ կը
 սահմանէ. «...եւ որք հրոսն երբեալ էին
 օգնականք սուտ փեռային, առ սյրն. ծ.
 դրամ տուգանս տացեն. եւ զհրոսին դրամն՝
 զկէսն յեկեղեցի տացեն...» (էջ 78, Հրտ.
 Ակիւնեան): 4. Աւելի ուշ՝ Թ.—Ժ. դարուն
 բառս կը ներկայանայ հրոսակ ձեւով (Մ.
 Սոր. Ա. 10 Յովհ. Դրասիւ. 64):

Բառիս ստուգաբանութեան համար եղած
 են այլ եւ այլ փորձեր. զորոնք ընդունելի չէ
 դուած Հ. Աճառեան, (Արմաստ. Բառարան,
 Դ. 443—444):

Ես կ'առաջարկեմ հետեւեալը. Չաքա-
 րիա հոետորի անունը կրող Պատմութեան
 մէջ կը յիշուի ԻրժՏ անուն ժողովուրդ մը,
 որ զբացի է Ամազոններու. անոնք «մարդիկ
 են երկար անդամներով, որոնք զենք
 չեն կրեր եւ զորոնք ձիերը չեն կրնար տա-
 նիլ, որովհետեւ յաղթանդամ են» (էջ 253):
 Այս անունի (ՄժՏ) տակ Բիւզանդական
 մատենագիրք կ'իմանան սկիւթական պատե-
 րադիկ ժողովուրդ մը, որ իր բնակութիւնն
 ունէր յայնկոյս Կասպից ծովու եւ մերթ ընդ
 մերթ սասպատակութեամբ կ'երեւար այլեւ-
 այլ քաղաքակիրթ աշխարհներ, եւ կը վերա-
 դաւնար աւարով: Արարացի մատենագիրք
 յաճախ կը խօսին անոնց մասին: Արեւմուտք
 Հերուլ կ'անուանեն զանոնք (Marquart, Ost-
 europäische Streifzüge, էջ 386—388):

Ազգի անունը մեր քով վերածուած է
 բառի (ինչպէս «խուժ ու դուժ»). 'խանի-
 ճաղանջ գորք' իմաստով:

2. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ

ՅՈՒՆԻՍ ՀՈՅՆՐԷՆ ԶԵՆՈՒԳՐՈՑ
 ՆԻԿՈՍԻՈՑԻ Ի ԿՈՊՐՈՍ

(ԱՅԺԾ ՓՈՒՆԳՐՈՒՄԵՃ ԱՆԹԻԼԵԱՍ,
 ԿՈՒՊՐՈՍԻ ԿՈՍՏԱՆԴՆՆՆԵՐ)

(Շարունակելի):

9.

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ
 ԶՈՎՃԱՆՆՈՒ ԵՒ ԳԱՆԻԵԼԻ

Հին Թիւ 22: ԺԵ./ԺԶ. դար:

ԹՈՒՂԹՔ՝ 217: — ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ՝ 20,5 × 15
 հմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն: — ՆԻԻԹ՝ բուրբ: —
 ԿԼԶՄ՝ կաշեպատ տախտակ: — ՄԱԳԱՂ. ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝
 չուճի: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ լաւ. կամ բարբրու ետեւ-
 առաջուրիւն: — ԳԱՏԱՐԿ՝ 96ա, 135բ—136ա, 187բ.
 217բ: — ԳԻՐ՝ բարբրի: — ԽՈՐԱՆ՝ չուճի: — ԿԻ-
 ՍԱՆՈՐԱՆ՝ 1բ, 97ա, 121ա, 188ա: — ՆԿԱՐ՝ չուճի:
 — ԶԱՐԳԱԳԻՐՔ՝ եւ ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳՔ՝ կան: — ԽՈՒ-
 ՐԱԳԻՐՔ՝ կարմիր: — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԺԵ./ԺԶ. դար: —
 ՏԵՂԻ Եւ ԳՐԻԶ՝ ամճագոր:

Մատենս է Անդրէի Մեկնութիւն Յայտ-
 նութեան Յովհաննու եւ Թովմայի (Մեծո-
 փեցւոյ) Մեկնութիւն Դանիէլի. եւ Պատմու-
 թիւն աւետարանին Յովհաննու:

1. Թղ. 1բ—95բ. Մեկնութիւն Յայտ-
 նութեան Յովհաննու Անդրէի եւ Արեթասոյ:
 վերջը սկսեալ ՀԴ գլխի կէսէն պակասաւոր
 (տե՛ս թղ. 188ա—210):

Հրտ. Երուսաղէմ 1855:

2. Թղ. 97ա—116ա. Պատմութիւն ի
 Տեսլեան Դանիէլի մարգարէէ. Մեկնութիւն
 եւ կարճ ի կարճոյ ի Թովմայ վարդապետէ
 (Մեծոփեցւոյ): Եւ էր այր մի բնակեալ ի
 Բարելոն եւ անուն նորա Յովակիմ...: Պարտ
 է գիտել զի Երեմիա մարգարէն ստաց ի գիրս
 իւր...:

3. Թղ. 116բ—118բ. Վասն Ս. Հաղոր-
 դութեան բանք (անխորագիր): Եւ պարտ
 է գիտել զի որակութիւն նշխարին ժ յեղա-
 նակաւ ուսուցանէ մեզ, թէ որպիսի սրբու-
 թեամբ պարտ է ընդունել զՄարմինն Քրիս-
 տոսի...:

4. Թղ. 119ա նտրագիր. Մեկնութիւն
 խորանաց Աւետարանին: Մատենաք աս-
 տուածագիծք եւ հոգէրուխ վարդապետու-
 թիւնք իմաստից...: Կը շարունակուի թղ.
 211ա—217ա:

5. Թղ. 121ա—183ա. Պատմութիւն
 սբանչելի գործոց եւ վարդապետութեան